

Ekonomi Tarihi Üzerine Çalışan California Okulu

Yegana Çağlayan*

Giriş

Bugün dünya tarihçilerini en çok düşündüren ve aralarında büyük tartışmalara yol açan konulardan biri de Avrupa'nın sanayi ve teknolojik açıdan ilerlemesi ve Doğu'nun geri kalma sebepleridir.

Aslında bu konu daha 18. yüzyılın sonu – 19. yüzyılda birçok bilim adamını, özellikle iktisatçıları düşündüren esas meselelerden biri olmuştur. Şöyle ki 18. yüzyılda İngiltere'de meydana gelen sanayi devriminden sonra gerek iktisatçılar gerekse de tarihçiler ve sosyologlar bu devrimin neden Doğu'da değil de Avrupa kıtasının uzak bir adasında ortaya çıkma nedenlerini araştırmaya başladılar. Ard arda çeşitli teoriler ileri sürüldü, temel eserler yazılmaya başlandı.

Ekonomi tarihi'ne çoğu zaman sosyal bilimlerin “kraliçesi” derler.¹ Bu Modern sosyal bilimciliğin temel yönleri 19 ve 20. yüzyıllarda Avrupalıların çabalarıyla ortaya çıkmıştı ve daha çok Batı'nın “eşsiz” ekonomisinin kalkınma yollarını anlamak içindi. Belirtelim ki bu çabalar henüz ortak fikir oluşturmamış ve tartışmalar halen devam etmektedir. “Kraliçe”nin hakimiyet alanı “Milletlerin zenginliğinin sebepleri”dir (Adam Smith'in “An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations” adlı meşhur kitabının adıyla).

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi Avrupa'nın üstünlüğünü sağlayan faktörler, Doğu'nun geri kalma nedenleri, sanayi devriminin neden Fransa'da veya Çin'de değil de, İngiltere'de ortaya çıkmasının nedeni ekonomi tarihinin temel sorunları olmuştur.

* Doç. Dr., Bakü Üniversitesi, yegana.caglayan@gmail.com

DOI: 10.37879/9789751749994.2022.40

1 Robert C. Allen, *Global Economic History*, Oxford University Press, 2011, s. 9.

Bilindiği üzere 1820’li yıllardan itibaren Avrupa ile Doğu arasında oluşan gelir farkı bu güne kadar da devam etmektedir. 19. yüzyılın başlarından itibaren zenginleşen ülkeler daha da zenginleştiler. Bugün dünyanın en zengin ülkelerinde kişi başına düşen yıllık gelir 25.000-30.000 dolar arasındayken Asya ve Latin Amerikası ülkelerinde bu rakam 5000-10.000 arasındadır.

Asya ülkeleri içerisinde Japonya, Tayvan ve Güney Kore ise fenomen bir ekonomiye sahiptirler. 20. yüzyılın ortalarına kadar yoksul olan bu ülkeler bugün hızla gelişen bir ekonomi kurmuşlar, hatta Japonya ekonomisinin gelişimi açısından dünyanın önde gelen altı ülkesinden biridir.²

Bugün gelişmiş ülkelerin gelirlerinin yıllık artışı % 2’yi oluşturur, geri kalmış ülkelerin onları geçebilmesi için 60 yıl boyunca bu rakam en az % 6 olmalıdır.³ Fakat bu artışı sağlaya bilmek için ekonomiyi nasıl kurmak gerekiyor? Gelişmiş ülkelerde ekonominin yönetimindeki metodlar Doğu ülkeleri için ne kadar etkili olabilir? Nasıl oldu da Japonya sadece Asya ve Afrika ülkelerini değil, hatta Avrupa ülkelerinin bir çoğunu geçebildi?

Bütün bu sorulara yanıt arayan tarihçiler arasında ekonomi tarihi üzerine çalışan California Okulu’nun araştırmacıları çok meşhurdurlar. California Okulu temsilcilerinin bu sorulara yanıtları diğer tarihçilerden ve iktisatçılardan farklı olup fikirleri çok dikkate değerdir.

Bu bildiride biz California Okulu’nun başlıca araştırma yönlerini ve yukarıda bahsettiğimiz konulara araştırmacıların bakış açılarını incelemek istiyoruz.

California Okulu: Jack Goldstone, Kenneth Pomeranz, Roy Bin Vong, David S. Landes

California Okulu (İngilizce; The California School of Economic History) tarihçiler grubu olup meşhur temsilcilerinin (Jack Goldstone, Kenneth Pomeranz, Roy Bin Vong) çalıştıkları merkezin ismine göre böyle adlandırılmaktadır. Bu Okul’un temsilcileri 1990-2000’li yıllarda Doğu ve Batı arasındaki ekonomik gelişmişlik farkları ve bu farkların nedenleri üzerine büyük araştırmalar yapmışlardı. Bu araştırmalar gerek tarihçiler gerekse iktisatçılar arasında farklı şekilde karşılanmış, taraftarları ile birlikte, büyük karşıtlar da bulmuştur.

2 Robert C. Allen, *age.*, s. 213.

3 Robert C. Allen, *age.*, s. 213.

“California Okulu” ifadesini ise okulun ünlü temsilcisi ve aynı zamanda kurucusu olan Jack Goldstone ilk kez 2008 yılında yayınlanmış “Why Europe? The Rise of the West in World History 1500-1850” adlı kitabında kullanmış ve böylece taraftarlarının bu isim altında popülerleşmesine yol açmıştır.

Jack Goldstone Amerika’nın en ünlü tarihçisi ve sosyoloğu olup aynı zamanda devletçilik tarihi uzmanıdır. 1976 yılında Harvard Üniversitesi’ni bitiren Jack Goldstone bu gün California Üniversitesi’nin profesörüdür. “Kliodinamik” adlı alanın kurucularından sayılır. Kliodinamik yeni bir bilim alanı olup matematiksel modelleşme ile ilgilidir ve tarihin dinamiğini incelemektedir.

Jack Goldstone bir süre ABD Kongresi’nde, Devlet Departamentinde ayrıca BM’de çalışmış, devlet yapılanması ve sosyal reformlar üzerinde tanınmış bir uzman olarak birçok projelerde yer almıştır. Şu anda Jack Goldstone, George Mason Üniversitesi’nde Devlet Yönetimi Okulu’nun büyük bir bilimsel merkezini (School of Public Policy) yönetmektedir. Aynı zamanda “Foreign Policy Bulletin” dergisinin de editörüdür.

Jack Goldstone 9 kitap ve 100 bilimsel makalenin yazarıdır. Başlıca eserleri şunlardır:

Phases of global demographic transition correlate with phases of the Great Divergence and Great Convergence (2015)

Revolutions: A Very Short Introduction (2014)

Political Demography: How Population Changes are Reshaping International Security and National Politics (2012)

Understanding the Revolutions of 2011: Weakness and Resilience in Middle Eastern Autocracies Foreign Affairs (2011)

The New Population Bomb, Foreign Affairs (2010)

Why Europe? The Rise of the West in World History 1500–1850 (2008)

States, Parties, and Social Movements (2003)

Revolution and Rebellion in the Early Modern World (1991)

Revolutions of the Late Twentieth Century (1991)

Kenneth Pomeranz da California Okulu’nun tanınmış temsilcilerinden olup bir süre Amerikan Tarihçileri Derneği (American Historical Association) Başkanı olmuştur. Pomeranz’ın araştırmaları ağırlıklı olarak uluslararası

ilişkiler ve 20. yüzyılda Çin ekonomisiyle ilgilidir. Örneğin, “The Making of a Hinterland: State, Society and Economy in Inland North China, 1853-1937” adlı meşhur eserinde Pomeranz, Çin’in milli devlete dönüşüm sürecini, Çin’in devlet çıkarlarıyla uluslararası politikasının ne kadar uzlaştığını araştırmış, Çin toplumundaki çelişkileri ortaya koymuştur. Avrupa’nın her alanda Çin’den üstün olması nedenleri Pomeranz’ın diğer kitaplarında daha detaylı bir şekilde araştırılmıştır.

Kenneth Pomeranz’ın başlıca eserleri şunlardır:

The Making of a Hinterland: State, Society and Economy in Inland North China, 1853-1937 (1993)

The World that Trade Created: Society, Culture and the World Economy, 1400 to the Present. (1999)

The Great Divergence: China, Europe, and the Making of the Modern World Economy (2000)

Roy Bin Wong da California Okulu’nun ünlü temsilcilerindendir. Çin’in ekonomi tarihini araştırmakta olup halen UCLA Asia Enstitüsü’nün başkanıdır. Onun en meşhur eseri: “China Transformed: Historical Change and the Limits of European Experience” 1997 yılında basılmıştır. Bu araştırma özellikle XVIII. yüzyıldan bu yana, Çin’in siyasi, ekonomik ve sosyal değişim modellerini hem Asya’nın bölgesel bağlamlarında hem de Avrupa modelleriyle karşılaştırarak, dünya tarihini çağdaş koşullarla araştırmak için yürütülen daha büyük bilimsel cabaların bir parçası gibi düşünülebilir. R. B. Wong ayrıca, Kuzey Amerika, Doğu Asya ve Avrupa’da yayınlanmış 80’den fazla makalelerin de yazarı olarak tanınır. Jean-Laurent Rosenthal ile birlikte yazdığı en son kitabı *Before and Beyond Divergence: The Politics of Economic Change in China and Europe* 2011 yılında farklı dillerde yayımlanmıştır.

David S. Landes Okul’un en meşhur temsilcisi olup kitapları Türkiye’de de basılmıştır. Harvard Üniversitesi’nin doktoru olarak Ekonomi Tarihi ve Ekonomi Teorileri derslerini vermiştir. ABD Millî Bilimler Akademisi’nin üyesidir. Onun en çok ses getiren kitabı “Millerlerin Zenginliği ve Yoksulluğu. Neden bazıları çok zengin bazıları çok yoksuldur?” bu gün Ekonomi Tarihi üzerine çalışan tüm akademisyenler için vazgeçilmez kitaptır. Kitap 2017 yılında Türkiye’de Ayşe Su Doğru’nun çevirisinde türkçe de basılmıştır.⁴ David Landes’in bu kitabı California Okulu’nun belki de en çok eleştirilen kitaplarından. Şöyle ki, Landes “bazı ülkeler zenginken neden bazı

4 David S. Landes, *Milletlerin Zenginliği ve Yoksulluğu*, çev. Ayşe Su Doğru, Feylesof Yay., 2017.

lkeler fakirdir?” sorusuna, kültürü temel değişken olarak gösterir. David Landes, Doğu ile ilgili olarak gelişmenin yokluğu problemini de kültüre bağlar.

California Okulu’nun Temel Araştırma Konuları

Yukarda da bahsettiğimiz gibi California Okulu’nun temel araştırma konuları Doğu (daha çok Çin) ve Batı lkeleri (daha çok İngiltere) arasındaki ekonomik gelişmişlik farkları ve bu farklılıkların nedenleridir.

Sanayi devriminin İngiltere’de başlamasının nedenleri üzerine çalışan ve İngiltere’nin sanayi açısından gelişiminin daha 16. yüzyıldan itibaren başladığını düşünen bazı tarihçilerden farklı olarak⁵ California Okulu’nun temsilcileri Doğu ile Batı arasındaki ekonomi farkın çok geç yani 19. yüzyılda ortaya çıktığını düşünmektedirler.⁶

Dikkat çeken meselelerden biri de California Okulu’nun temsilcilerinin 18. yüzyılda İngiltere’nin hayatında herhangi bir yeniliğin olmadığı düşüncesidir. California Okulunun temsilcilerine göre 18. yüzyılda İngiltere’nin ekonomi hayatında yaşanan gelişmeler aynı yüzyılda Çin’de de yaşanmıştır ve aralarında hiçbir fark olmamıştır, hatta Çin bir çok alanda İngiltere’den çok daha yüksek göstericilere sahip olmuştur.⁷ Yani bu tarihçiler İngiltere’de sanayi devriminin olmasına bazı şüphelerle yaklaşmaktadırlar.

Belirtelim ki California Okulu temsilcilerinin bu tür düşünceleri onların diğer tarihçilerle büyük tartışmalarına neden olmuştur. Okul’un temsilcilerinin fikirlerine katılmayan bir grup tarihi 18. yüzyılda İngiltere’de meydana gelen sanayi devriminin aynı yüzyılda Doğu lkelerinde (Çin’de) de yaşanmasının imkansız olduğunun düşüncesindedir. Örneğin Peer Vries, 19. yüzyılda sömürgeciliğin Çin’de büyük ekonomi sorunlar doğurduğunu, ülke nüfusunun fakir olduğunu yazarak bu ülkede sanayi devriminin yaşanması için uygun bir ortamın olmadığını göstermiştir.⁸ Peer Vries’e göre ekonominin kapitalizm yoluyla gelişmesi için sadece doğal kaynakların olması yeterli değildir. Kapitalizm’in gelişebilmesi için bilim ve teknolojinin de ileri seviyede olması gerekiyor ki 18. yüzyılda İngiltere’de bu şartlar Çin’den çok çok daha yüksekti.

5 Peer Vries, “The Great Divergence, and the California School: Who’s In and Who’s Out?”, <http://worldhistoryconnected.press.illinois.edu/2.2/duchesne.html>

6 Jack A. Goldstone, “Efflorescence’s and Economic Growth in World History: Rethinking the Rise of the West and the Industrial Revolution”, *Journal of World History*, 13/2 (2002).

7 Jack Goldstone, “Missing the Forest for the Trees: A Comparison of Productivity in Agriculture in Preindustrial England and Imperial China”, <http://aghistory.ucdavis.edu/goldstone.pdf>

8 Peer Vries, *age.*

Peer Vries'in düşüncelerine karşı California Okulu'nun temsilcilerinden Kenneth Pomeranz İngiltere'nin bilim ve teknolojiyle değil de Amerika'daki sömürgelerden gelen büyük gelir sebebiyle sanayi devrimini yaşadığı fikrini ortaya koymuştur.⁹ California Okulu'nun diğer temsilcilerinden Jack Goldstone ve Roy Bin Vong ise sanayi devriminin diğer ülkelerde, mesela Çin'de değil de İngiltere'de meydana gelmesinin esas sebebini bu ülkenin coğrafyasıyla ilişkilendirmektedirler.¹⁰

Sanayinin gelişiminin diğer Avrupa ülkelerinde (mesela Fransa'da) geç başlamasının nedenlerine de California Okulu'nun farklı bakış açısı vardır. Şöyle ki J. Goldstone'ye göre; Fransa'da monarşinin ve katolik kilisenin ekonomi üzerindeki baskısı bu ülkede sanayinin hızlı gelişimini engellemiştir.¹¹

Okulun en çok önem verdiği ve aynı zamanda büyük tartışmalara neden olan araştırma konularından biri de modern dönemde Doğu ve Batı ülkelerinin ekonomik gelişim sorunlarıdır. California Okulunun temsilcilerine göre; modern teknolojileri uygulayarak ilerlemeyi başarmış olan Çin, Japonya, Güney Kore diğer Doğu ülkeleri için örnek olabilir. Fakat modern teknolojileri ekonomilerine uygulayan Latin Amerika ülkelerinin halen de geri kalma nedenleri üzerinde çalışan bir grup tarihçi California Okulunun argümanlarını kabul etmemektedirler.¹²

9 Kenneth Pomeranz, *The Great Divergence: China, Europe, and the Making of the Modern World Economy*, Princeton University Press, 2001, s. 166-200.

10 Goldstone, agm., s. 377; R. Bin Wong, *China Transformed: Historical Change and the Limits of European Experience*, Cornell University Press, Ithaca 2000.

11 Peer Vries, *age.*.

12 Robert C. Allen, *age.*, s. 214.

Sonuç

Gerçekten de Doğu ve Batı ülkeleri arasındaki ekonomik gelişim farkı modern tarih biliminin en büyük araştırma sorunlarından biridir. Ortaçağ'ın sonunda sömürgecilik yoluna giren Avrupa ülkelerinin ekonomik gelişimelerindeki yükselme hızını sadece Doğu ülkelerinden gelen büyük gelirlere bağlamak bize göre doğru değildir. Ya da Doğu ülkelerinin ekonomik gelişim açısından geri kalmalarını uzun süre sömürge olmalarıyla da ilişkilendirmek yanlıştır.

Günümüzde entegre yolunda olan dünya ülkeleri bilim ve teknoloji mübadelesini geniş biçimde yapmaktadırlar. Fakat Doğu ülkeleri özellikle Afrika ülkelerinin Batı'ya yaklaşması veya onu geçmesi yakın zamanda imkansız görünüyor. Demek ki California okulunun araştırdığı ve önemli bir faktör olarak gördüğü bilim ve teknoloji ekonomik gelişme için yeterli değildir. Bazı ülkelerin (örneğin, Çin, Japonya, Güney Kore) ekonomik kalkınma deneyimleri de diğer ülkeler için etkili olmayabilir.

Düşünüyoruz ki, Doğu ve Batı ülkeleri arasındaki farkların ortaya çıkması için ekonomik faktörlerle birlikte sosyal, psikolojik-zihinsel özellikler ve coğrafi faktörler de dikkate alınmalıdır.

Ama yine de son olarak belirtmemiz gerekiyor ki California Okulu'nun araştırmaları büyük konulara yol açmış olup bu araştırmaları eleştirme cazibesi çok büyüktür.

KAYNAKLAR

Allen, C. Robert, *Global Economic History*, Oxford University Press, 2011.

Goldstone, Jack A., "Missing the Forest for the Trees: A Comparison of Productivity in Agriculture in Preindustrial England and Imperial China", <http://aghistory.ucdavis.edu/goldstone.pdf>

Goldstone, Jack A., "Efflorescence's and Economic Growth in World History: Rethinking the Rise of the West and the Industrial Revolution", *Journal of World History*, No. 13/2 (2002).

Goldstone, Jack A., "Theories of Revolution: The Third Generation", *World Politics*, No. 32/3 ((1980).

Goldstone, Jack A., "The Comparative and Historical Study of Revolutions", *Annual Review of Sociology*, No. 8 (1982).

Goldstone, Jack A., "Predicting Revolutions: Why we could (and should) have Foreseen the Revolutions of 1989–1991 in the U.S.S.R. and Eastern Europe", *Revolution: Critical Concepts in Political Science*, No. 4 (2000).

Goldstone, Jack A., *Revolution and rebellion in the early modern world*, University of California Press, Berkeley (1991).

Goldstone, Jack A., "Population and Security: How Demographic Change Can Lead to Violent Conflict", *Journal of International Affairs*, No. 56 (2002).

Landes, David S., *Milletlerin Zenginliği ve Yoksulluğu*, çev. Ayşe Su Doğru, Feylesof Yay., 2017.

Pomeranz, Kenneth, *The Great Divergence: China, Europe, and the Making of the Modern World Economy*, Princeton University Press, 2001.

Vries, Peer, "The Great Divergence, and the California School: Who's in and Who's Out?" // <http://worldhistoryconnected.press.illinois.edu/2.2/duchbesne.html>

Wong, R. Bin, *China Transformed: Historical Change and the Limits of European Experience*, Cornell University Press, Ithaca 2000.

Wong, Roy B.-Jean-Laurent, Rosenthal, *Before and Beyond Divergence: The Politics of Economic Change in China and Europe*, Harvard University Press, 2011.